

**ДА ГІСТОРЫІ ПУБЛІКАЦЫІ АРТЫКУЛАЎ «ПАЭТ БЕЛАРУСІ, ЯКАЯ
АДРАДЖАЕЦЦА: ЯКУБ КОЛАС» І «БЕЛАРУСКІ ПАЭТ МАКСІМ БАГДАНОВІЧ»
Я. А. ЛЯЦКАГА Ў «RIVISTA DI LETTERATURE SLAVE»**

У. І. Чарота

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі,
вул. Сурганава, 1, корп. 2, 220072, г. Мінск, Беларусь, vladimir.charota@gmail.com*

Артыкул прысвечаны гісторыі публікацыі артыкулаў «Паэт Беларусі, якая адраджаецца: Якуб колас» і «Беларускі паэт Максім Багдановіч» Я. А. Ляцкага ў італьянскім часопісе «Rivista di letteratura slave». У ім падаюцца звесткі пра супрацоўніцтва і сяброўства Я. А. Ляцкага з італьянскім славістам Этарэ Ло Гата, які займаўся падрыхтоўкай артыкулаў да друку і іх перакладам з рускай мовы на італьянскую.

Ключавыя словы: беларуская літаратура; італьянская беларусістыка; Я.А. Ляцкі; пераклад; Э. Ло Гата.

**TO THE HISTORY OF PUBLICATION OF ARTICLES «THE POET OF REVIVING
BELARUS: YAKUB KOLAS» AND «THE BELARUSIAN POET MAKSIM
BAGDANOVICH» WRITTEN BY E. A. LJACKIJ IN «RIVISTA DI LETTERATURE
SLAVE»**

U. I. Charota

*Center of Studies of Belarusian Culture, Language and Literature of the National Academy of Sciences of
Belarus, Surganova str., 1/2, 220072, Minsk, Republic of Belarus vladimir.charota@gmail.com*

The article is devoted to the history of publication of articles «The poet of the reviving Belarus: Yakub Kolas» and «The Belarusian poet Maksim Bagdanovich» written by E. A. Ljackij in the Italian magazine «Rivista di letteratura slave». It provides information about cooperation and friendship of E. A. Ljackij with the Italian slavist Ettore Lo Gatto, who prepared articles for publication and translated them from Russian into Italian.

Keywords: Belarusian literature; Belarusian studies in Italy; E.A. Ljackij; translation; E. Lo Gatto.

Адным з першых, хто «пачаў знаёміць заходні літаратурны свет з беларускай літаратурай» [1, с. 20], быў беларус па паходжанні Яўген Аляксандравіч Ляцкі (1868–1942), «гісторык і тэарэтык літаратуры, пісьменнік, першы прафесар рускай мовы і літаратуры Карлавага ўніверсітэта ў Празе, ганаровы доктар Бялградскага ўніверсітэта, член-карэспандэнт інстытута славянскіх даследаванняў (School of Slavonic Studies) у Лондане, сапраўдны член Чэшскага каралеўскага навучовага таварыства» [2, с. 35]. Апынуўшыся ў эміграцыі, асабліва ў пражскі перыяд жыцця (з 1922 г.) Я. А. Ляцкі «адчуў сябе беларусам» [2, с. 37] і не заставаўся абыякавым да лёсу «далёкай і блізкай яму Беларусі» [3, с. 90].

Ён падтрымліваў сувязі і веў перапіску з беларускімі дзеячамі навукі і культуры, сярод якіх Ц. Гартны, В. Ластоўскі, С. Некрашэвіч, М. Піятуховіч [2, с. 37], выступаў з дакладамі пра культурна-нацыянальнае адраджэнне беларускага народа і яго літаратуру.

Акрамя таго, Яўген Аляксандравіч «удзельнічаў у праэктзе, на жаль не здзейсненым, адкрыцця ў чэшскай сталіцы Беларускага педагагічнага інстытута» [3, с. 87; 4, с. 281] і меў намер «падрыхтаваць кнігу па гісторыі беларускай літаратуры і ў далейшым выдаць яе «прынамсі на трох мовах» [3, с. 91].

З канкрэтных вынікаў працы Я.А. Ляцкага па папулярызацыі беларускай культуры і літаратуры за мяжой можна адзначыць наступнае: рэцэнзіі на кнігі М. Гарэцкага («Гісторыя беларускае літаратуры», Менск, 1926, Выд. 4), Я. Ф. Карскага («Белорусы» (Пг., 1921, 1922. Т. III, вып. 2, 3), Л. М. Клейнбарта («Молодая Белоруссия: Очерк современной белорусской литературы», 1905–1928, Минск, 1928), А. М. Вазнясенскага («Поэмы Янкі Купалы: Сюжетная пабудова і стыль». Менск, 1927) [5, с. 292], В. Ластоўскага («Гісторыя Беларускай (Крыўскай) кнігі», 1926) [6, с. 47], артыкул «Заметки по белоруссоведению» («Нататкі па беларусазнаўству», 1927/1928 час. «Slavia», Прага) [5, с. 292].

Асаблівай увагі, безумоўна, варты яго артыкулы «Паэт Беларусі, якая адраджаецца: Якуб Колас» (1927) [7] і «Беларускі паэт Максім Багдановіч» (1928) [8], якія былі апублікаваны ў рымскім часопісе «Rivista di letteratura slave». Названае перыядычнае выданне было заснавана «патрыярхам» італьянскай славістыкі, літаратуразнаўцам і перакладчыкам Этарэ Ло Гата. З ім прафесар рускай мовы і літаратуры Карлавага ўніверсітэта ў Празе не толькі супрацоўнічаў, але і сябраваў.

Вядома, што Я. А. Ляцкі валодаў мовай, на якой пісалі Дантэ Аліг’еры, Ф. Петрарка, Дж. Бакача. Пацверджанне гэтаму мы знаходзім у дасланым яму з Рыма лісце Э. Ло Гата, датаваным 13 снежня 1927 года: «Як звычайна, я карыстаюся Вашым веданнем італьянскай мовы, каб не прыкладаць намаганняў для напісання ліста па-руску...» (Тут і далей пераклад з італьянскай мовы наш – У. Ч.) [цыт. па: 9, р. 160]. Далейшы змест ліста сведчыць пра тое, што Э. Ло Гата займаўся падрыхтоўкай да друку артыкула Я. Ляцкага, прысвечанага беларускай літаратуры. А іменна: «Я атрымаў рукапісы і неадкладна перакладу як рэцэнзіі, так і артыкул. Але для апошняга мне неабходны пераклад на рускую мову вершаў па-беларуску, інакш я не змагу яго завяршыць. ... Чакаю рускіх перакладаў з беларускай мовы» [цыт. па: 9, р. 160]. Ужо 28 студзеня 1928 года італьянскі славіст паведамляе, што атрымаў пераклады і апублікаваў

рэцэнзію ў снежаньскім нумары «Rivista di letteratura slave», а таксама што артыкул пойдзе ў наступным нумары [9, р. 161].

Тут ідзе гаворка пра рэцэнзію Ляцкага на кнігу «История одной любви. И. С. Тургенев и Полина Виардо» І. М. Грэўса [10]. Што ж датычыцца артыкула, то, як сцвярджае італьянскі філолаг-славіст Масіма Трыа, пасля 1927 года ў дадзеным перыядычным выданні змяшчалася толькі адна публікацыя Ляцкага – «Беларускі паэт Максім Багдановіч» [9, р. 160, 161]. Ліст Э. Ло Гата (Рым, 6–7–1928–VI) таксама пацвярджае, што маецца на ўвазе менавіта «артыкул пра паэта Багдановіча». Адпаведна, згаданыя ў лісце ад 28 студзеня 1928 года пераклады – гэта рускамоўныя падрадкоўнікі вершаў аўтара «Вянка». Відаць, пра іх – чарнавікі, якія захоўваюцца ў Літаратурным архіве помнікаў нацыянальнага пісьменства ў Празе, – піша ў манаграфіі «Шляхі ўзаемага пазнання: беларуская літаратура ў Чэхаславакіі (1920–1945)» М. І. Чмарава. Вось што канкрэтна: «Переклад Я. Ляцкага вершаў М. Багдановіча на рускую мову, паводле нашых меркаванняў, ёсць не што іншае, як падрадкоўнік тых дзесяці вершаў беларускага паэта, якія суправаджаюць артыкул [«Максим Богданович» – У. Ч.]. У першапачатковым рукапісе артыкула на рускай мове вершы пададзены па-беларуску. І тут жа знаходзяцца паперы з перакладам вершаў на рускую мову, з указаннем старонак артыкула, якім адпавядае пераклад» [2, с. 39].

Варта звярнуць увагу на тое, што артыкул «Беларускі паэт Максім Багдановіч» выйшаў не ў першым (лютаўскім) нумары, як абяцаў Э. Л. Гата, а ў другім – красавіцкім. Магчыма, часткова і з гэтым звязана доўгае маўчанне італьянца, за што, як можна здагадацца па змесце ліста-адказу Э. Ло Гата (Рым, 6–7–1928–VI), яго папракнуў Я. А. Ляцкі:

«Выбітны і дарагі сябар,

Ваша меркаванне, што мне прасцей напісаць трохсотстаронкавы том, чым адзін ліст, справядлівае. Але ў дачыненні да Вас праўда ў тым, што я думаў напісаць Вам і даслаць ліст разам з выпускам Часопіса, дзе будзе надрукаваны Ваш артыкул пра паэта Багдановіча. Паколькі артыкул затрымліваецца і ў маёй маруднасці з адказам Ваша ласкавейшая спадарыня можа ўбачыць пацверджанне сваім падозрэнням, спяшаюся паведаміць, што ўспаміны, якія я і Зоя захоўваем пра Вас, самыя прыемныя, і ў нас вялікае жаданне ўбачыць Вас і правесці некалькі гадзін у Вашай цудоўнай і прыемнай кампаніі» [цыт. па: 9, р. 161].

Ёсць падставы лічыць, што аналагічным чынам рыхтаваўся і артыкул Я. А. Ляцкага «Паэт Беларусі, якая адраджаецца: Якуб Колас», апублікаваны тым жа італьянскім часопісам у 1927 годзе. Асабліва, калі прыняць пад увагу, што Э. Ло Гата раней ужо «дапамагаў» артыкулам

свайго сябра загучаць па-італьянску. Так, напрыклад, у № 3–4 за 1923 год часопіса «Russia» выйшаў артыкул «Некалькі ідэй пра мастацкі стыль у Дастаеўскага», і ў канцы на с. 384 пасля імя аўтара «Е. Ljatskij» пазначана «Traduzione di Ettore Lo Gatto» («Пераклад Этара Ло Гата»).

Што пераклад артыкула пра Я. Коласа на італьянскую мову зрабіў не сам Яўген Аляксандравіч, пацвярджаюць некаторыя дэталі зместу публікацыі. Так, напрыклад, у артыкуле ёсць спасылка: *Лучына – гэта падпаленая трэска, якая выкарыстоўваецца для асвятлення з паметкай «N.d.T.»* («Nota del Traduttore» – «Заўвага перакладчыка») [7, р. 118]. Падкрэслім: заўвага не аўтара (N.d.A. – Nota dell’Autore), а перакладчыка (N.d.T.).

Пра гэта ж сведчаць і вынікі тэксталагічнага аналізу. Так, карціна, створаная Я. Коласам у вершы «Цені-страхі», перадаецца наступным чынам: ... *i corvi volano sopra la foresta e preannunciano qualche cosa...* ‘груганы лятаюць над лесам і нешта прадракаюць’ [7, р. 121]. У творы беларускага пісьменніка гаворка вядзецца не пра гругану, а пра варон: *Тры вароны ляцяць з гаю. // Цяжка крыльлі іх мігаюць* [11, с. 104]. Канешне, Я. А. Ляцкі для ўзмацнення эфекту мог выкарыстаць вобраз гругану-прадвеснікаў чагосьці нядобрага, аднак з’яўленне гэтага вобраза тут, відаць, звязана з іншым. Справа ў тым, што, пераказваючы змест верша – а менавіта радкі Я. Коласа, – хутчэй за ўсё, Я. А. Ляцкі падаў на рускай мове прыблізна так: ‘...вороны летят над лесом и что-то предвещают...’ У рускай мове множны лік назойнага склону слоў «ворона» і «ворон» графічна супадаюць (з’яўляюцца амографамі). Пры непазначаным націску выбар пры перакладзе на італьянскую мову паміж *i corvi* (‘груганы’) і *le cornacchie* (‘вароны’) залежыць ад ведання зместу верша. І Яўген Аляксандравіч яго, напэўна ж, ведаў. Іншая справа, калі з рускай мовы тэкст артыкула перакладаў той, хто не мог прачытаць яго на мове арыгінала. Тады, улічваючы кантэкст, лагічным уяўляецца выбар перакладчыкам варыянта ‘груганы’, а не ‘вароны’, і адпаведна, з’яўленне гэтага вобраза ў тэксце, надрукаваным у «Часопісе славянскіх літаратур». Дадамо, што ў італьянскай культурнай традыцыі груган мае прыкладна тыя ж асацыяцыі, што і ў беларускай.

Такім чынам, чытачы «Rivista di letterature slave» пазнаёміліся з творчасцю двух буйнейшых майстроў беларускага мастацкага слова першай паловы XX стагоддзя дзякуючы намаганням Я. А. Ляцкага, які напісаў артыкулы, і Э. Ло Гата, які пераклаў іх з рускай мовы на італьянскую.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Жук-Грышкевіч В. 25-га сакавіка: Успаміны з Менску, Будслава, Вільні, Прагі, Савецкай турмы. Таронта, 1978.
2. Чмарава М. І. Шляхі ўзаемага пазнання: беларуская літаратура ў Чэхаславакіі (1920–1945) : Манаграфія. Магілёў : МДУ імя А.А. Куляшова, 2004.
3. Кавко А. К. Белорусика в творчестве Евгения Ляцкого // Литературное зарубежье: Лица. Книги. Проблемы. Выпуск III. М. : ИМЛИ РАН, 2005. С. 86–98.
4. Калеснік У. Усё чалавечае : Літаратурныя партрэты, артыкулы, нарысы. Мінск : Маст. літ., 1993.
5. Михальченко С. И. Фонд Е. А. Ляцкого в Литературном архиве Музея национальной литературы Чехии // Археографический ежегодник за 1999 год. М. : Наука, 2000. С. 286–301.
6. Чмарава М. І. Прысутнасць беларускай літаратуры ў міжваеннай Чэхаславакіі // Веснік МДУ імя А.А.Куляшова. 1999. №2–3(3). С. 44–51.
7. Ljackij E. Il poeta della Russia Bianca rinascite: Jakub Kolos // Rivista di letterature slave. 1927 (Anno II). Fasc. I (Marzo). P. 117–122.
8. Ljackij E. Un poeta bianco-russo: Massimo Bogdanovič // Rivista di letterature slave. 1928 (Anno III). Fasc. II (Aprile). P. 193–201.
9. Tria M. Le lettere di Ettore Lo Gatto a Evgenij Aleksandrovič Ljackij // Russica Romana. – Vol. XX (2013). – P. 141–169.
10. Ljackij E. Recensione : [Grevs I. M., Istorija odnoj ljubvi (Storia di un amore). I. S. Turgenev e Pauline Viardot, Mosca 1927] // Rivista di letterature slave. 1927 (Anno II). Fasc. IV (Dicembre). P. 632–633.
11. Колас Я. Водгульце: [вершы]. Менск : Адраджэнне, 1922.